

Zgodovina pedagogije.

(Dalje.)

Naj se na en mah dela samo ena reč, t. j. mladina naj se najprvo uči samo eno umetnost ali en jezik, in dokler se ga ni naučila in si ga prisvojila, naj se ne pusti k drugemu.

V obče naj se ne jemlje novo, dokler se starega ni temeljito in dovoljno obvladalo.

Vse je treba storiti po redu in tečaju narave, katera prehaja v vseh delih od enostavnega in nižega k velikemu in vzvišenemu, in potem takem tudi od znanega do neznanega.

Najprvo se podá stvar sama, a potem še le način o stvari. Nobeno pravilo naj se ne podaje brez vzgleda, noben pisatelj brez jezika. Pravilo naj si učenec sam najde iz raznih izrekov; pa kadar ga je našel, zapomnil si ga bo, ker ga je razumil, ker je to plod lastnega spoznanja.

Enoličnost naj bo v vsem, v načinu poučevanja in v knjigah.

Vse mora biti skladno in edinstveno, tako, da se vsi jeziki učé na isti način, in da se v eni umetnosti ne učí kaj takšnega, kar bi se drugi pretilo.

Vsak pouk naj se začénja z materinskim jezikom, in še-le potem, kadar se je učenec v njem izuril, more se dopustiti, da se učí še drugega jezika.

Vse naj se zgódi brez sile in mržnje. Učitelj naj radi učenja ne kaznuje učenca. Radi zlobnosti (hudobije) naj ga kaznuje, a to naj ne stori sam, ampak za to odločena oseba (scholarh).

Ista tvarina naj se večkrat ponavlja. S tem se naučeno gradivo tako vtisne v dušo otrokovo, da ga ne more več tako lahko pozabiti.

Na pamet naj se nič ne učí, ker to otopí razum in ubije ostroumnost.

Vse je treba učiti na temelju indukcije in poskusa. Kar učenec sam ne vidi, niti ne izkusi, to nima za-nj nikakove vrednosti. Treba torej učence napeljevati, da sami gledajo, ter da po indukciji iz poedinih pojavov izpeljujejo obča načela in zakone.

V. *Ivan Komenski.*

Ivan Amos Komenski rodil se je l. 1592. v Nivnicah na Moravskem. Njegovi dedje so bili domá iz mesteca Komne, in odtod ima ime Komenski, katero je on po tedanjem običaju polatinil ter se pisal Comenius. Komenski je pripadal tako imenovanim „českim bratom“ ter se izučil v teologiji v Herbornu in Heidelbergu. Potem ko se je nekaj časa mudil tudi v Amsterdamu, povrnil se je v domovino, kjer je postal (l. 1614.) ravnatelj bratovski šoli v Prerovi, a potem pridigar in rektor šole v Fulneku (l. 1618.). Že tukaj je začel premišljevatí o popravku pouka ter pisal tudi učne knjige. Ko je slišal o Ratkevem delovanju na šolskem polji, pisal mu je ter ga prosil za navod o njegovi novi metodi, pa ni dobil odgovora. Ko so bili s cesarskim ukazom vsi nekatoliki pregnani iz Avstrije, šel je Komenski z mnogimi udi „česke bratovščine“ v Lešno (Lissa) na Poljskem. Tukaj je bil učitelj in rektor latinski šoli in spisal svoja najznamenitejša dela, namreč „veliko didaktiko“ (l. 1629.), „informatorij materinske šole“ in „odprta vrata jezika“ (l. 1631.). Na poziv angleškega parlamenta odpotoval je (l. 1641.) v London, da prestroji tamošnje šolstvo. Toda nastali nemiri in meščanska vojska niso bili ugodni njegovemu namenu. Zategadel odide na Švedsko, kjer se je bil na prošnjo kancelarja Oksenstjerna zavezal sestaviti za Švedsko potrebne šolske knjige.

Ko je bila dokončana tridesetletna vojska, povrnil se je v Lešno, kjer so ga njegovi istoverniki izbrali za škofa. Na poziv kneza Rakoczija odšel je mej tem (l. 1650.)

v Šarošpatak na Ogerskem — ter uredil tam pansofijsko šolo in napisal znamenito svoje delo „svet v slikah“ (Orbis pictus). Cerkvni posli so ga prisilili, da se povrne v Lešno (l. 1654.), kjer je čez nekaj let izgubil vse svoje imetje, svoje knjige in mnogo rokopisov, ko so namreč Poljaki v borbi proti Švedom zapalili mesto. Na to je odšel v Amsterdam, kjer je umrl l. 1671. V vsem je napisal čez sto del raznega zadržaja ter spada mej najbolj učene može svoje dōbe. Pedagogijska načela razvil je največ v omenjenih spisih, posebno v „veliki didaktiki“. Mi jih tū na kratko sestavno navedemo.

Smoter vzgoje je Komenskemu večna blaženost ali zveličanje. Zato naj bo človek ne samo razsvetljen, ampak tudi kreposten in pobožen. Vsa deca, bogata in siromašna, odlična in prosta, možka in ženska čutijo potrebo pouka, a šole ne izpolnujejo svoje naloge, ker je pouk v njih premalo jasen, a moralna vzgoja se celō zanemarja. Zavoljo tega se mora šolstvo organizovati. V materinski šoli, ki ima biti v vsaki družini, naj se otroci vzrejajo do dovršenega šestega leta.

V njej je treba vaditi največ čuti ter seznaniti otroke z raznimi predmeti v njihovi okoliščini (s kamenjem, rastlinami, človeškimi udi, barvami, osebam in dr.). V njej se more dober temelj položiti za vse znanosti in umetnosti. Disciplina naj bo stroga. Strogost je blagoslov za otroke; nasprotno pa jih opravičevanje popačuje. Roditelji morajo biti otrokom vzgled lepega obnašanja. Ljudska ali národna šola naj bo v vsaki občini in naj hodijo vanjo vsi otroci od šestega do dvanajstega leta. Ona je šola materinskega jezika in stvarnih naukov; v njej naj se uči čitati, pisati, računati, sv. pismo, katekizem, pesmi, pregovori, nekaj zgodovine, zemljepisa ter poznavanje raznih obrtov in umetnosti. Čitati in pisati treba je ob enem učiti. Latinska šola naj bo v vsakem mestu za učence od dvanajstega do osemnajstega leta. V njej se ima učiti materinski, latinski, grški in hebrejski jezik, potem sedem svobodnih umetnosti ter fizika, kronologija, povest, etika in biblijska teologija. Igre, šetanje, dramske predstave in gimnastiške vaje spadajo tudi k šolskemu življenju. Visoka šola ali akademija ima biti v vsaki pokrajini. To naj obiskujejo mladenči od osemnajstega do štiriindvajsetega leta in naj se v njej učé vseh znanosti.

Za največe pravilo pri vsakem pouku smatra Komenski naravnost. On hoče namreč, da se učitelj pri pouku ravna ne samo po zakonih človeške narave, ampak da pazi na stanovitne pojave v skupni prirodi. On opozarja na razvitek ptice in drevesa, na delo zidarja, slikarja in vrtnarja, poudarjajoč, da je postopanje pri teh skozi in skozi enostavno in naravno. Iz načela naravnosti izpeljuje Komenski mnogo didaktičnih pravil, ki imajo večinoma še dandanašnji svojo veljavo. Navesti hočemo tū samo najpoglavitejša, a uvrstiti jih po sorodnosti.

Pouk se ima početi za časa. Obrazuje naj se najprvo razum, potem spomin, pottlej jezik in roka. Nobenega jezika naj se otroci ne učé iz slovnice, ampak iz pripravnih pisateljev. Vzglede treba je podati prej nego pravila.

Predno se pričnè učiti kak predmet, naj se duh učencev zanj pripravi. Vneti je treba voljo za nauk, in poučevanje tako urediti, da se vidi deci kakor igra in zabava. Treba je torej premišljovati na vse načine, s katerimi se more razumevanje olajšati.

Učence ni treba obkladati z množino učne tvarine. Učé naj se torej samo stvari svete, častne, prikladne in koristne. Za pouk naj se porabi le malo ur. Istočasno naj se učenci bavijo samo z enim predmetom. Ne gre torej, da bi se na en mah učili latinski in grški jezik, ali gramatiko, logiko in retoriko.

Postopati je treba od občega k pojedinemu, t. j. od glavnega k podredjenemu, od bistvenega do nebistvenega, od očitnega k skritemu, od lehkega k težjemu itd. Ves pouk

se ima tako vravnati, da daljni nauk ne podaje nič novega, ampak da se samo razvija v podrobnosti to, kar se je prej učilo.

Pri vsakem pouku naj sodelujejo tudi čuti. Naj se ničesar ne uči, da ne bi se odmah pokazalo in povedalo, čemu je. Sorodne predmete treba več in več ter čvrsto spajati. Treba tako učiti, da se enkrat naučeno nikoli ne pozabi, da marveč eno iz drugega raste, da se eno na drugo opira tako, da se eno z drugim okrepcuje in dopolnjuje. Naj se torej nauk z vsakdanjim delom in nepretrgano vajo izvršuje.

V eni šoli ali enem razredu naj poučuje le en učitelj. Naj bo ena metoda za vse znanosti, knjige istega zadržaja in za vse vaje isti red. Isto delo naj se daje vsem učencem hkrati, t. j. naj se poučuje skupno, a ne pojedincev.

Komenski zahteva, da se mladina napeljuje tudi na to, da bo moralna in krepostna. V šoli mora biti strah in red; šola brez discipline je vodnjak brez vode. Iz tega sicer ne sledi, da se mora v šoli tolči in kričati, a vladati mora v njej skrbnost in pozornost. Kaznovati se mora oni, ki je pregrešil se, ali ne zato, ker se je pregrešil, ampak zato, da tega kasneje več ne učini. Zavaljo tega je treba kaznovati brez strasti in jeze, blago, iskreno in pametno, da kaznovanec sam previdi, da se to iz ljubezni zgodi.

VI. *Ivan Locke.*

Ivan Locke (l. 1632. — 1704.), iz Wringtona na Angleškem, izučil se je v filozofiji in medicini, pa se radi slabega zdravja ni bavil z zdravilstvom. Vzgajal je bolehljivega sina grofa Shaftesburya, ki se je z njegovo skrbjo po vsem popravil ter postal zdrav in krepak človek. Najznamenitejša dela njegova so: „Poskus o človeškem razumu“ in „Nekatere misli o vzgoji“. V prvem je razvil svoje misli o duši ter postavil temelj empirijski psihologiji. Po njegovem nauku ni prirojenih predočeb, marveč one nastanejo iz naše izkušnje, in to neposredno, da namreč stanovite predmete zamenjavamo, ali posredno, da jih predelujemo, razstavljamo, sestavljamo, in tako po abstrakciji in refleksiji stvarjamo množico novih predočeb, ki so deloma tako enostavne, da se nam vidijo, kakor da bi ne bile postale po izkušnji.

Po teh psihologijskih načelih napisal je Locke tudi svoje drugo delo. To ni ravno sestavno (sistematično) napisano, a je v njem mnogo krasnih misli in praktičnih navodov.

Za najvišji cilj vzgoje ima Locke „zdravo dušo v zdravem telesu“. Treba je torej na to delati, da se telo čem več tem bolje ojači in vtrdi. Obleka ne sme biti po zimi ne preveč topla, ne sme biti tesna, posebno okoli prsi ne. Razen tega je treba, da so otroci dan in noč, pri lepem in grdem vremenu gologlavi. Vsako jutro naj umivajo noge v mrzli vodi. Manjšim otrokom ni treba dajati mesa, marveč mleka. Nemočno pivo smejo nekoliko piti, a ne sme se jim dati ne vina, ne žganja. Rano naj gredo spat in rano naj vstajajo. Na perji naj ne spavajo. Krepost je prva in najpotrebnejša lastnost izobraženega človeka. Samo tisti je kreposten, ki je dovolj močan, da se more odreči svojim poželenjem in udušiti svoje strasti, ter samo to storiti, kar odobrava njegov um. Od zibeli je treba torej že otroke privajati, da krotijo svoje želje. Ako skrbimo, da imajo vse, kar jim je v istini treba, in ako se jim nasprotno vse to odbije, kar hočejo z jokom od nas doseči, tedaj se bodo navadili iznebiti se odvečnih in nepotrebnih stvari, in ne bodo si nikoli podstopili, zapovedovati z jokom ali svojeglavnostjo. Ne gre jim mnogo pravil dajati, ker ne koristijo, dokler niso z vajo prešle v drugo naravo. Otroci naj se navadijo pristojnosti, a ne gre jih mučiti z vsakojakim komplemen-tovanjem. Laž naj se jim predoči za največo sramoto. Treba je izvedeti in prepričati se o osebnih lastnostih otrok in po njih se ravnati. Za to je najlepša prilika pri igri, kjer mislijo otroci, da jih nikdo ne opazuje, zato odkrivajo takrat najbolj svojo naravo

Vladohlepne otroke treba je ustavljati in zahtevati, da storijo vse, kar se jim zapoveduje. Dokler so mladi, naj se jim to strogo nalaga. Kasneje se jim prijateljski svetuje ter se jim tudi razlogi navajajo. Ako prej postopamo z dečkom kot z možem, bode tudi prej postal mož. S strogimi kaznimi se malo doseže pri vzgoji, nasproti se more ž njimi mnogo hudega učiniti. Šibe in palice so pri vzgoji najnepriljubnejše. Trdoglavost in upor naj se pač s šibo kaznuje. Najpoglavitnejše in najuspešnejše vzgojno sredstvo je pač vzbujenje častiljubja s pohvalo in ukorom. Hvala, kadar jo zaslužijo otroci, naj se rabi pred drugimi sredstvi. Nasprotno pa ne kaže, javno odkrivati njih pogrške, ker bi se s tem otopilo njih hrepenenje po časti. O Bogu naj se uči samo toliko, da je on vse ustvaril, da nas ljubi, da mu moramo biti za vse hvaležni ter ga spoštovati in ljubiti. Zjutraj in zvečer naj otroci molijo kako kratko molitev. Deset božjih zapovedi, vero in oče naš naj se tudi uče. O duhovih jim ni treba nič pripovedovati. Znanje gre ceniti samo toliko, kolikor se ž njim pomaga krepost in modrost. Kreposten in moder človek je več vreden od visoko učenega. Od mladosti je vzbujati veselje do znanja pri otrocih. Na njih pitanja naj se radovoljno in resnično odgovarja. Dobre volje se otrok trikrat več nauči, kakor s silo. Kadar zna dete že govoriti, čas je, da se počne učiti čitati, toda igraje. Z igračkami naj se pričénja pouk v čitanji, n. pr. s kockami, na katerih so razna pismena. Ezopove basni s slikami so pripravne za prvo čitanko. Prve predočbe v duši deteta postanejo s pomočjo stvarí ali prikladnih slik, pa ne s pomočjo besed. Vsa biblija ni za deco. Pisanja naj se uče otroci tako, da prevlečejo rudeča pismena s črnilom. Risanje je treba spajati s pisanjem. Pred vsem treba, da se otroci nauče materinskega jezika, a od tujih jezikov naj se najprej uče francoščine kot jezika najbližnjega sosednega národa. Latinski jezik naj je le za one, ki ga bodo kasneje potrebovali. Gramatike kakšnega jezika naj se uče še-le takrat, kadar so se ga naučili že govoriti. Iz gramatike same se noben jezik ne nauči. Poezija je odvečna umetnost kakor tudi muzika. Plesa naj se otroci uče radi lepega držanja. Z mečem se vaditi, to krepčá, a zapeljuje v dvoboj. Z učenjem jezika gre združevati stvarne znanosti. Zemljepis se more začeti na globu in na kartah. Za tem sledí računstvo s posebnim ozirom na knjigovodstvo in na trgovske račune, potlej zemljepis natančneje, astronomija, geometrija, kronologija, povestnica in državoslovje. Locke je priporočal domačo vzgojo boljše od javne. „Šola, v kateri se zeló bije po zvonu, vpliva dosta na značaj gojenca. — Pri velikem broju učencev, ki so večkrat zbrani v šoli, ne more se dovolj ozirati na osebnosti, niti zadostno nadzorovati vsakega pojedinca.“ (Dalje prih.)

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

Karel Melcer r. 27. jan. 1814 v Ljubljani, kjer je učil se modroslovja in bogoslovja, pravoznanstva v Gradcu, v c. k. knjižnici služboval od l. 1843 v Celovcu, od l. 1850 v Ljubljani, l. 1853 postal profesor gimnazijski, vmirovljen l. 1875, u. 8. marc. 1878. Za slovenščino se je vнемal po M. Čopu, dr. J. Zupanu in po Kr. Čbelici. Goreče je prebiral dr. Prešérna in v „Illyr. Bl.“ l. 1833 ponemčil iz Čb. III. sonet „Smert“, kjer se na pr. zadnji odstavek: „Mor'biti, de kdor zdaj vesel prepeva, — V mertvaškím pertu nam pred koncam dneva — Molče trobental bo „memento mori!“ — glasi v prestávi njegovi: